

BARANYI BÉLA: A HATÁRMENTISÉG DIMENZIÓI

MAGYARORSZÁG ÉS KELETI ÁLLAMHATÁRAI

(*Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004. 310 o.*)

IZSÁK ÉVA

Alig egyetlen emberöltő alatt többször sorsfordító változáson ment keresztül az országhatár melletti lét. Gondoljunk csak bele, hogy pl. az ország nyugati határai mentén, Ausztria szomszédságában élni igen jelentős hátrányt jelentett egészen a nyolcvanas évek végéig. A vasfüggöny lebontását követően ezek a korábbi történelmi hátrányok előnnyé, elsősorban gazdasági előnnyé váltak. A kilencvenes évek elején bekövetkezett folyamatok ugyan nem jelentettek ekkora változást a keleti határokon, mégis másfél évtizeddel a bipoláris rendszer összeomlása után az az érzésünk, hogy a „keleti végeken” valami megváltozott. Ha csak arra gondolunk, hogy a hajdani „nagy szomszéd”, a Szovjetunió helyén ma sok kisebb állam sorakozik, s ÉK-i szomszédunk egy új állam, Ukrajna lett, máris egy sor olyan kérdéssel találjuk szemben magunkat, amely nemcsak jelentős történelmi elemzést igényel, de komoly területfejlesztési problémákat is felvet. Baranyi Béla most megjelent monográfiája éppen arra vállalkozik, hogy több tudományág ismeretével és eszközeivel válaszoljon ezekre a kérdésekre.

A kilenc nagyobb fejezetre tagolt mű bevezetőjében a Szerző sorra veszi azokat a kérdéseket, amelyekkel a könyv a későbbiekben foglalkozik. Áttekinti röviden a megváltozott folyamatokat, majd bemutatja az új, korábban nem létező, vagy nálunk nem ismert jelenségeket. Végül áttekinti a hazánkban működő egyetemi, kutatóintézeti műhelyeket. A felsorolás teljes, kiterjed szinte valamennyi felsőoktatási intézményre és akadémiai műhelyre. Meg kell azonban jegyeznünk azt, hogy olyan kutatókat is kiemel, akik még adósak az önálló tudományos eredménnyel. S talán itt említtem meg a könyv egyik jelentős hiányosságát. A Szerző nem illelti kellő kritikával azokat az elmúlt években megjelent írásokat, amelyek „címükben” a határmentiséggel foglalkoznak.

A második fejezet „A történelmi dimenziók” címet viseli. A Szerző nagy körültekintéssel és komoly történelmi alapossággal elemzi a trianoni határok következményeit, majd tényszerűen, adatokkal alátámasztva elemzi a határváltozások következményeit. Szintén ebben a fejezetben tesz fel a Szerző két komoly kérdést. Elemzi egyrészt a határmentiség és a periféria helyzet problémáját, másrészt bemutatja a határok funkcionális problémáját, azaz „elválaszt avagy összeköt-e a határ?”

A könyv talán legértékesebb része a harmadik fejezet. Kevesen vállalkoznak a mai „rohanó világban” empirikus elemzésre. Sok munkával jár, időigényes, s néha nem is annyira látványos. Baranyi Béla mindennek ellenére két alkalommal (1999, 2002) végzett empirikus (kérdőíves módszerrel, illetve interjúk készítésével) alapos

vizsgálatot. 119 határ menti települést választott ki elemzési területnek. Ebből 30 település Hajdú-Bihar, 89 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található. Az elemzési egység, a használt módszerek és a kapott eredmények alapján felvetődik a kérdés, vajon miért nem készül egy átfogó, a teljes magyar országhatárra kiterjedő vizsgálat. Baranyi Béla munkája, valamint az MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet 1998-ban, az osztrák határ mentén készített kérdőíves vizsgálata kiváló alapot adhatna egy országos vizsgálathoz. Példamutató a Szerző azon törekvése, hogy néhány meghatározó folyamatot empirikus módon is elemezzen. Különösen fontos ez pl. a külföldi (határon túli) munkavállalók, vagy a bevándorlás elemzésekor. Ezek azok a folyamatok, amelyeket a statisztikai adatok vizsgálatával nem tudunk és nem is lehet elemezni. Ezeket csak komoly empíriával tudjuk kutatni.

A negyedik fejezetben a határmentiség gazdasági-társadalmi összefüggéseit mutatja be a Szerző, Magyarország keleti határai mentén. Érdekes összefüggésekre mutat rá a különböző szintű (megyei, települési) kapcsolatok vizsgálata során, ezek között is kiemelendő a kapcsolatok etnikai dimenzióira vonatkozó analízis.

Az ötödik, munkaerőpiaccal kapcsolatos vizsgálatokról szóló fejezetben megfontolandó a Szerző néhány olyan állítása, amelyekkel a külföldiek munkavállalását elemzi. Ezek azok a problémák, amelyeket nagyon nehéz tényszerűen vizsgálni. Nincsenek rá adatok, nem tudjuk pontosan kikről is van szó, mint ahogyan azt sem, miként és milyen munkát vállalnak.

Fontos és nagyon időszerű kérdéseket vizsgál a hatodik fejezet. Már a címében is érzékletesen mutatja be az alapkérdést, miszerint „a keleti államhatárok: fal vagy köldökzsinór?” Itt mutatja be a Szerző a magyar–ukrán, illetve a magyar–román határok személy, és járműforgalmát, a határ menti fejlesztési lehetőségeket, valamint a schengeni határokkal kapcsolatos teendőket, új kihívásokat. A következő, hetedik fejezet az interregionális kapcsolatok lehetőségeit elemzi. A határon átnyúló regionális együttműködések, a Kárpátok Eurorégió jellemzése, valamint a határ menti kistérségek jellemzése értékes hozzájárulást ad a magyarországi területi folyamatok megismeréséhez.

A nyolcadik fejezet taglalja az 1990 és 2002 között megjelent megyei napilapokon keresztül, a „sajtó tükrében” a keleti államhatárokon zajló folyamatok. Érdekes összevetést adhat a fejezet a korábban, 1999-ben készült, a nyugati határokról szóló sajtóelemzéssel. S ezzel együtt nagyon helyesen arra ösztönzi olvasóját, hogy készüljön az államhatár északi és déli részéről is hasonló elemzés.

A könyv utolsó fejezetének ma már azt a címet is adhatnánk, hogy a „schengeni határok között”. Ebben a fejezetben ugyanis a Szerző számba veszi azokat a kihívásokat, amelyeket a schengeni határok keletre tolódása jelent. Számos olyan probléma van, melyekkel számolnunk kell, s melyeket a mai napig igazán nem tudtunk megválaszolni. S éppen ezért is ajánlható minden érdeklődő, s minden szakember számára Baranyi Béla könyve. Magyarország keleti határai felértékelődtek 2004. május 1-je után. Ezek az államhatárok ugyanis ma már egybeesnek az Európai Unió határával. Ezért is nagyon fontos ez a könyv, s ezért is szükséges a keleti államhatárok alapos vizsgálata. Mint ahogyan teszi ezt Baranyi Béla közelmúltban megjelent könyve.